

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Školní družina a její role v prevenci rizikového chování
žáků 1. stupně ZŠ**

Markéta Tomanová

Olomouc 2025

vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Čech, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Školní družina a její role v prevenci rizikového chování žáků 1. stupně ZŠ“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

.....

Markéta Tomanová

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu, doc. PhDr. Tomáši Čechovi, Ph.D., za jeho cennou pomoc při přípravě a realizaci bakalářské práce, za rady, odborné vedení a trpělivost při psaní.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na roli školní družiny v prevenci rizikového chování žáků 1. stupně základní školy. Hlavním cílem je analyzovat metody a přístupy, které vychovatelé využívají k předcházení rizikovému chování, a identifikovat faktory ovlivňující efektivitu těchto strategií. Teoretická část se věnuje definici školní družiny, jejímu významu v rámci výchovy, rizikovému chování a metodám jeho prevence, přičemž zdůrazňuje spolupráci mezi rodinou a školním prostředím. Výzkumná část je založena na dotazníkovém šetření mezi vychovateli základní školy v Novém Jičíně a analyzuje jejich zkušenosti, názory na efektivitu preventivních metod a překážky při jejich implementaci. Závěry práce propojují praktické poznatky s odbornou literaturou a nabízejí doporučení pro zlepšení preventivních přístupů ve školních družinách.

Klíčová slova: prevence rizikového chování, rizikové chování, školní družina, volnočasová výchova

Annotation

The bachelor thesis focuses on the role of school childcare facilities in preventing risky behaviour among primary school students. The main goal is to analyse the methods and approaches used by educators to prevent risky behaviour and identify the factors influencing the effectiveness of these strategies. The theoretical part addresses the definition of school childcare facilities, their importance in education, risky behaviour, and prevention methods, emphasizing the collaboration between families and the school environment. The research part is based on a survey conducted among educators in elementary school in Nový Jičín, analysing their experiences, perspectives on the effectiveness of preventive methods, and the obstacles to their implementation. The conclusion of the thesis connects practical findings with academic literature and provides recommendations for improving preventive approaches in school childcare facilities.

Key words: leisure education, prevention of risky behaviour, risky behaviour, school club

Obsah

Úvod.....	7
1 Školní družina.....	9
1.1 Význam školní družiny.....	9
1.2 Aktivita a programy	10
1.2.1 Odpočinkové činnosti	10
1.2.2 Rekreční činnosti	10
1.2.3 Zájmové činnosti	11
1.2.4 Vzdělávací aktivity	12
1.3 Očekávaný profil vychovatele	12
1.4 Výchova ve školní družině	13
1.4.1 Psychologické a sociální aspekty výchovy ve školní družině s ohledem na rizikové chování.....	13
1.5 Výchova v rodině jako základní kámen jejich budoucnosti	15
1.6 Role rodičů a pedagogů při prevenci proti rizikovému chování	15
2 Rizikové chování	17
2.1 Faktory ovlivňující rizikové chování u dětí.....	17
2.2 Typy rizikového chování u dětí.....	18
2.3 Důsledky rizikového chování	20
3 Prevence rizikového chování.....	21
3.1 Metody prevence rizikového chování.....	22
3.1.1 Edukační programy.....	22
3.1.2 Podpora sociálních dovedností a posilování pozitivních vzorců chování	23
3.1.3 Spolupráce s rodinou a komunitou	24
4 Prevence rizikového chování ve školní družině – výzkumná část	25
4.1 Rámcová analýza výzkumu	25
4.2 Závěry a doporučení	31

Závěr	32
Summary	33
Citovaná literatura	34
Seznam tabulek	36
Seznam příloh.....	37

Úvod

Rizikové chování dětí je problémem, který se v dnešní společnosti stává čím dál tím více aktuálním. Zahrnuje široké spektrum jevů, od šikany, závislosti a záškoláctví, až po agresi a další sociálně patologické jevy, které mohou mít závažné důsledky pro fyzický, psychický a sociální vývoj dětí. Tento problém je o to závažnější, že rizikové chování má schopnost negativně ovlivnit nejen individuální život dětí, ale také jejich vztahy s vrstevníky, rodinou a širší komunitou. Výchova a vzdělávání proto musí hrát klíčovou roli při prevenci těchto jevů, a to prostřednictvím institucí, které se zaměřují na rozvoj dětí v bezpečném a podporujícím prostředí. Jednou z takových institucí je školní družina, ta představuje specifické prostředí, kde mohou být děti ovlivněny pozitivním směrem mimo rámec tradičního vyučování. Družina nejen doplňuje vzdělávací proces, ale především se zaměřuje na podporu sociálního, emocionálního a psychického vývoje dětí prostřednictvím volnočasových aktivit a cílených preventivních programů. Díky neformálnímu charakteru a blízkému kontaktu s dětmi má školní družina jedinečnou možnost včas identifikovat projevy rizikového chování, zasáhnout a přispět k jeho minimalizaci. Role vychovatelů je v tomto ohledu zcela zásadní, protože právě oni vytvářejí prostředí, které podporuje zdravý vývoj dětí a posiluje jejich schopnost čelit výzvám současného světa.

Cílem této bakalářské práce je analyzovat, jakým způsobem může školní družina přispívat k prevenci rizikového chování dětí na prvním stupni základní školy. Práce si klade za cíl popsat metody a přístupy, které vychovatelé využívají k prevenci těchto jevů, a identifikovat klíčové faktory, jež ovlivňují efektivitu těchto postupů. Součástí výzkumu je také zkoumání překážek, které mohou komplikovat implementaci preventivních strategií, a návrhy na jejich překonání. Téma bylo vybráno nejen s ohledem na jeho společenský význam, ale také na základě praktických zkušeností autorky, která působí jako vychovatelka v družině a pravidelně čelí situacím, jež vyžadují citlivý a individuální přístup k prevenci rizikového chování.

Práce je strukturována do dvou hlavních částí. V první, teoretické části, jsou popsány klíčové pojmy a souvislosti týkající se rizikového chování, jeho typů, faktorů, které ho ovlivňují, a metod prevence. Zvláštní pozornost je věnována roli školní družiny jako prostředí, které může významně přispět k prevenci rizikového chování. Druhá, výzkumná část, se zabývá kvalitativním šetřením, které zkoumá názory a zkušenosti vychovatelů působících ve školních družinách. Výsledky výzkumu přinesou poznatky o tom,

jakým způsobem vychovatelé přistupují k prevenci rizikového chování, jaké metody považují za nejefektivnější a jaké překážky vnímají jako klíčové pro úspěšnou implementaci těchto strategií.

1 Školní družina

Školní družina představuje důležitou složku vzdělávacího systému, jelikož zabezpečuje péči, zázemí a organizaci volnočasových aktivit pro žáky mimo rámec vyučování. Jejím primárním posláním je poskytovat dětem bezpečné a podpůrné prostředí, ve kterém mohou trávit svůj volný čas, relaxovat a současně rozvíjet své schopnosti. Pod vedením odborných pedagogických pracovníků mají děti možnost nejen získávat nové dovednosti a prohlubovat vzdělání, ale také posilovat sociální vazby a budovat kvalitní mezilidské vztahy. Další významnou funkcí školní družiny je podpora zdravého psychického, sociálního a emocionálního vývoje dětí. Pedagogové působící v této instituci, označovaní jako vychovatelé, zastávají komplexní role odborníků, mentorů i psychologů. Tito profesionálové nejen organizují volnočasové aktivity, ale také cíleně přispívají k podpoře sociálního a emocionálního rozvoje dětí. Zásadní je jejich úloha při ovlivňování způsobu, jakým děti tráví svůj volný čas, přičemž se zaměřují na rozpoznávání individuálních schopností žáků, odhalování jejich silných a slabých stránek a jejich rozvoj v rámci bezpečného prostředí.

Vychovatelé hrají rovněž klíčovou roli v oblasti prevence a intervence v případech rizikového chování. Díky svému přímému kontaktu s dětmi mají možnost včas reagovat na projevy nevhodného chování, následně je usměrňovat a přispívat k jejich nápravě prostřednictvím vysvětlování či dalších výchovných metod. Významnou roli sehrává i jejich spolupráce s rodiči a učiteli, která je nezbytná pro vytvoření koordinovaného výchovného přístupu k dětem.

1.1 Význam školní družiny

Školní družina hraje významnou roli v životě dětí, a to zejména v době ukončení denní školní docházky, kdy nemohou samotné odejít do domácího prostředí. Školní družiny „se zaměřují na práci s dětmi prvního stupně základní školy. Kromě výchovné a zdravotní funkce má velký význam sociálního poslání, protože toto zařízení zajišťuje sociální péči a bezpečnost dětí v době, kdy jsou rodiče v zaměstnání“ (Pávková, a další, 2002 str. 43). Výchova probíhá mimo povinné vyučování, nepůsobí zde bezprostřední vliv rodiny a uskutečňuje se ve volném čase dítěte. Nejedná se však o pokračování vyučování ani jej nenahrazuje. Výchovné činnosti jsou sestaveny a velkou měrou zaměřeny na duševní hygienu dětí. Jedná se o prostřídání klidových a aktivních činností se zaměřením na práci a odpočinek, na spontánní a organizované činnosti tak, aby jednotlivé činnosti odpovídaly a vyhovovaly potřebám i zájmu dětí s ohledem na jejich věk a možnosti.

1.2 Aktivity a programy

Školní družina zajišťuje bezpečné a podpůrné prostředí, v němž jsou děti pod dohledem kvalifikovaných vychovatelů. V rámci péče o děti se věnuje jejich individuálním potřebám, přičemž je kladen důraz na jejich bezpečnost, pohodu a duševní zdraví. Školní družina nabízí dětem pestrou škálu volnočasových aktivit, které podporují rozvoj jejich individuálních dovedností. *“Volný čas by měl být prožíván v interakci s ostatními lidmi, s přáteli. Každý by měl být přijímán, mít ve skupině své místo. Instituce nemá nadměrně omezovat čas, kdy je dítě se svou rodinou”* (Pávková, a další, 2002 str. 48). Hofbauer definuje volný čas jako: *„Přesnější a úplnější je však jeho charakteristika jako činnost, do níž člověk vstupuje s očekáváními, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení“* (Hofbauer, 2004 str. 13).

1.2.1 Odpočinkové činnosti

Po skončení vyučování má každé dítě možnost využít svůj volný čas podle svých individuálních potřeb a preferencí, a to v prostředí, v němž tráví tento čas. Tento aspekt podporuje emocionální a duševní zdraví dětí. Odpočinek lze realizovat aktivně i pasivně, *„má odstranit únavu. Důležité je zařazení odpočinkových činností do denního režimu školní družiny, jejich organizace a náplň plní psychohygienické poslání“* (Pávková, a další, 2003 str. 17).

Aktivní odpočinek zahrnuje například komunikaci s ostatními žáky, společné hraní stolních her, stavění stavebnic či jiné interaktivní činnosti, které rozvíjejí sociální a kognitivní dovednosti. Naopak pasivní odpočinek může mít podobu klidného relaxování, kdy dítě například leží na koberci či pohovce, poslouchá hudbu nebo pohádku, případně prostřednictvím mobilních sítí komunikuje s rodiči nebo kamarády. Jak uvádí Pávková: *„Odpočinkové činnosti mohou mít podobu klidných her, četby, vyprávění apod., nejlépe podle přání žáků“* (Pávková, a další, 2002 str. 114). Variabilita odpočinkových činností umožňuje dětem nejen regenerovat své fyzické a psychické síly, ale také přispívá k jejich celkovému rozvoji a pohodě, přičemž respektuje jejich individuální potřeby a zájmy.

1.2.2 Rekreační činnosti

Rekreační činnosti *„slouží k regeneraci sil, převažuje v nich aktivní odpočinek s náročnějšími pohybovými, sportovními, turistickými nebo manuálními prvky“* (Pávková, a další, 2003 str. 17). Děti, které stráví 4–5 hodin převážně v sedě při školní výuce, potřebují po skončení vyučování zásadní změnu aktivity, jež jim umožní odreagovat se a fyzicky se vyčerpat. Pohy-

bové aktivity, jakými jsou běhání, skákání či hraní her s kamarády, představují důležitou součást kompenzace energie, která byla během plnění školních povinností potlačována. Tyto aktivity, například míčové hry či různé honičky, mohou být živé a hlučné, což je přirozeným projevem dětské radosti a energie, musí ovšem být prováděny za dodržení zásad bezpečnosti. Ideálním prostředím pro tyto činnosti je venkovní prostor – park, školní hřiště či okolní příroda. Pobyt na čerstvém vzduchu nejen podporuje fyzické zdraví, ale zároveň poskytuje příležitost k poznávání okolního světa. Během vycházek do přírody se děti seznamují s různými druhy rostlin a stromů, pozorují volně žijící zvířata a hrají tematické či postřehové hry. Tímto dochází k rozvoji pozornosti a dovedností u dětí, ale zároveň se posiluje jejich vztah k okolní přírodě.

1.2.3 Zájmové činnosti

Dle Pávkové zájmové činnosti „*rozvíjejí osobnost dítěte. Umožňují dětem nejen seberealizaci (popř. také kompenzaci možných školních neúspěchů), ale i další poznávání a rozvoj pohybových dovedností*“ (Pávková, a další, 2003 str. 17). Zájmové činnosti podporují další poznávání, rozvoj pohybových dovedností a nabízejí prostor pro kreativitu a individualitu. Tyto aktivity mohou být organizovány jako skupinové či individuální a probíhat plánovanou i spontánní formou. Kreativní činnosti navíc poskytují dětem možnost projevit volné chování, které se odlišuje od pravidel kázně uplatňovaných během školního vyučování. Dominantním prvkem těchto činností je vlastní aktivita dětí, která přináší radost, uspokojení a napomáhá předcházet pocitům nudy a nenaplněného času (Pávková, a další, 2002).

Nedostatek kvalitně využitého volného času může vést k nežádoucím jevům, jako je únik do virtuální reality, gambling nebo projevoování agresivity a destruktivního chování. Zájmové aktivity však nabízejí dětem příležitost rozvíjet specifické zájmy a záliby dle jejich vlastní volby, zejména v oblastech umění, sportu či kultury. Umělecké činnosti zahrnují malování, kreslení, modelování a realizaci kreativních projektů, které rozvíjejí umělecké nadání a estetické citění dětí. Sportovní aktivity se realizují v tělocvičně, na školním hřišti nebo v jiných venkovních prostorech, kde se děti mohou účastnit různých sportovních her a soutěží. Tyto aktivity podporují jejich fyzickou kondici a zdravý životní styl. Hudební a dramatické činnosti umožňují dětem poznávat hudební nástroje, rytmy, zpěv a dramatické umění. Děti se mohou věnovat skládání básní, čtení knih, nebo přípravě divadelních představení, která mohou být inspirována jejich vlastní fantazií či literárními díly, čímž dochází k rozvoji vyjadřovacích schopností a kreativity. Sociální aktivity zahrnují komunikaci, sdílení zážitků a navazování přátelských vztahů, děti se tím učí sociálním dovednostem a mezilidským vazbám.

1.2.4 Vzdělávací aktivity

Příprava na vyučování „zahrnuje okruh činností souvisejících s plněním školních povinností, není však legislativně stanovena jako povinná činnost školní družiny“ (Pávková, a další, 2003 str. 17). I přes to je podpora vzdělávání ve školní družině důležitou součástí výchovně-vzdělávacího procesu, během něhož vychovatelé pomáhají dětem s domácími úlohami a přípravou na vyučování. Jelikož je tato činnost časově namáhavá, v praxi se tomu děje pouze výjimečně, a to zejména u žáků vyšších ročníků prvního stupně, kteří zůstávají ve školní budově do pozdních odpoledních hodin. Zároveň tato omezená praxe reaguje na názory pedagogů, podle nichž vypracovávání úkolů v družině často vedlo k pasivitě rodičů. V mnoha případech rodiče omezili svůj zájem na pouhý podpis úkolu, čímž se jejich aktivní zapojení do vzdělávání dítěte minimalizovalo (Pávková, a další, 2003).

Efektivnější přístup spočívá v začlenění učiva do programu školní družiny prostřednictvím didaktických her a praktických činností. Tyto metody umožňují dětem zábavnou formou procvičovat získané znalosti a rozvíjet dovednosti. Školní družina navíc nabízí pestrou škálu časopisů a knih obsahujících hádanky, rébusy a doplňovačky, které rovněž podporují vzdělávací proces interaktivním a zábavným způsobem.

1.3 Očekávaný profil vychovatele

„Učitel chováním ve volném čase může výsledky své pedagogické činnosti podpořit, zvýraznit, ale i znehodnotit. Žáci hodnotí učitele dlouhodobě a komplexně – tedy nejen jako odborníka v určitém předmětu, ale jako člověka, který je pro ně významný celým svým jednáním“ (Kantorová, 2008 str. 176). Pedagogický pracovník ve volnočasových aktivitách nepůsobí pouze jako vychovatel, ale zastává různé role – učitele, rádce, instruktora, inspirátora či staršího přítele. *„Jeho výchovné působení musí být citlivé a nenásilné, nevhodný je autoritativní výchovný styl. Působí svým osobním příkladem, svojí ochotou pomoci a poradit, svojí přirozenou autoritou“* (Bendl, 2015 str. 115).

Pedagog volného času hraje klíčovou roli ve výchově a vzdělávání mimo školní prostředí. Jeho úkolem je organizovat strukturované a vývojově vhodné aktivity, které podporují osobnostní rozvoj dětí a mládeže, a zároveň vytvářet bezpečné a podporující prostředí. Tato činnost zahrnuje nejen plánování a vedení volnočasových aktivit, ale také podporu sociálního, emocionálního a fyzického rozvoje dětí. *„Přípravu pedagoga na přípravu a realizaci volnočasového programu lze chápat jako souhrn všech jeho činností, kterými se vytvářejí nezbytné předpoklady*

pro splnění předem vytyčených cílů daného projektu“ (Vališová, a další, 2021 str. 38). Pedagog by měl být citlivý k individuálním potřebám a zájmům dětí, zejména proto, že často pracuje s heterogenními skupinami. Důležitým aspektem jeho práce je pochopení vývojových fází dětí a podpora zdravého životního stylu, včetně fyzické aktivity a výživy (Oprailová, 2016).

Pro výkon své profese musí pedagog volného času získat odpovídající kvalifikaci. Ta obvykle zahrnuje pedagogickou a psychologickou přípravu, která mu umožňuje porozumět potřebám a vývoji dětí. Kvalifikaci lze získat ukončením vysokoškolského vzdělání v akreditovaném programu pedagogických věd nebo prostřednictvím programu celoživotního vzdělávání na pedagogické fakultě. Další možností je ukončení středního vzdělání s maturitní zkouškou nebo výučním listem. Pedagog volného času by měl rovněž disponovat znalostmi v oblasti prevence rizikového chování, efektivní komunikace, týmové spolupráce a právních aspektů práce s dětmi (Pávková, a další, 2002).

1.4 Výchova ve školní družině

Výchova je kontinuální a systematický proces zaměřený na formování jednotlivce nebo skupiny dětí se stejným zaměřením. Jeho cílem je předávání hodnot, zkušeností, znalostí, dovedností a norem nezbytných pro plnohodnotné zapojení se do společnosti. Oblast výchovy a vzdělávání se zaměřuje na rozvoj otevřené, komplexní a efektivní komunikace, schopnosti pracovat v týmu a účastnit se týmových aktivit. Dále je kladen důraz na osvojení základů společenského chování, komunikace a spolupráce, a to nejen mezi dětmi samotnými, ale také mezi dětmi a dospělými. Tento proces zahrnuje rozvoj schopnosti respektovat názory druhých, ale zároveň umět prosadit vlastní stanovisko. Vychovatel se stává vzorem specifických zkušeností, postojů, rysů a pomocí správné komunikace napomáhá dětem v jejich seberealizaci a vzdělávání. *„Rozvoj vztahu mezi mentorem a vzdělávaným tím, že mu poskytuje různé typy sociální opory, a tak naplňuje jeho potřeby, dokud se nerozvine oboustranná blízkost, empatie a důvěra. V této fázi vztah začíná dítěti přinášet dlouhodobé přínosy v osobnostním a emocionálním rozvoji, v mezilidských vztazích a sociální integraci, kognitivních schopnostech a dovednostech“* (Burmovská, a další, 2010 str. 70).

1.4.1 Psychologické a sociální aspekty výchovy ve školní družině s ohledem na rizikové chování

Podle Bendla (2015) lze výchovu definovat jako proces záměrného působení na jednotlivce s cílem dosáhnout změn v různých složkách jeho osobnosti. Na tomto základě se často

rozlišují jednotlivé složky výchovy, například tělesná, mravní a estetická. Školní družina jako součást vzdělávacího systému přispívá k prevenci společensky nevhodného a škodlivého chování. Proto se ve školní družině zaměřuje na následující aspekty:

Vědomosti a znalosti

Jedná se o předávání informací, které dětem pomáhají pochopit důležité koncepty, jakými jsou například šikana, její praktické důsledky, záškoláctví a jeho následky, znaky agresivního chování nebo projevy manipulace.

Hodnoty a normy

Výchova dětí v oblasti hodnot a norem podporuje formování morálního a etického rámce, který je nezbytný pro jejich adekvátní chování ve společnosti. Cílem je naučit děti rozlišovat mezi vhodným a nevhodným chováním (Cutrona, 2000).

Osobnostní růst

Osobnostní rozvoj se zaměřuje na podporu jedinečnosti každého jednotlivce, posilování sebevědomí, odpovědnosti a schopnosti sebeúcty. Pochopení vlastních silných a slabých stránek může dětem pomoci zvládat konfliktní situace (Cutrona, 2000).

Emoční a sociální rozvoj

Tento aspekt zahrnuje rozvoj schopnosti budovat kvalitní mezilidské vztahy, vyjadřovat emoce a zvládat komplikované životní situace. Důležitým prvkem je rozvoj prosociálního chování, tedy ochoty pomáhat druhým (Spencer, 2007).

Rozvoj kritického myšlení

Stimuluje schopnost analyzovat informace, formovat vlastní názory a rozhodovat se na základě promyšlených rozhodnutí. Pedagogové mohou citlivě upozorňovat na chyby a úspěchy, aby podpořili pozitivní vlastnosti dětí a pomohli jim poučit se z chyb (Lokšová, a další, 1999).

Adaptabilita na společenské změny

Výchova se zaměřuje na flexibilitu a přizpůsobivost, což umožňuje dětem efektivně reagovat na změny ve společnosti. Pedagogové vedou žáky k pochopení důvodů těchto změn a jejich potřeby, aby byly později samy schopny zvládnout přechod do nových podmínek.

1.5 Výchova v rodině jako základní kámen jejich budoucnosti

Rodina hraje klíčovou roli ve vývoji osobnosti dítěte, přičemž vliv rodičů, sourozenců a dalších členů rodiny je nenahraditelný. Tento vliv zahrnuje psychický a emocionální rozvoj dítěte, který je formován prostřednictvím interakcí a zážitků v rodinném prostředí. Milující a stabilní rodinné zázemí přispívá k budování důvěry, pocitu bezpečí a sebedůvěry, což jsou zásadní faktory pro zdravý rozvoj dítěte. Rodiče vystupují jako první učitelé dítěte a předávají mu dovednosti a hodnoty, které jsou klíčové pro jeho budoucí život. Tímto způsobem formují jeho schopnost komunikovat, navazovat mezilidské vztahy, zvládat stresové situace a jednat v krizových podmínkách. Kromě toho se dítě učí hodnotit práci, vytvářet rodinné vazby a napodobovat vzory chování, které jsou mu v rodině nabízeny. Otevřená a srozumitelná komunikace v rodinném prostředí podporuje schopnost dítěte sdílet své pocity a dojmy a zároveň se nebát vyjadřovat svůj názor. Jednou z důležitých funkcí rodiny je poskytnout hodnotné a trvalé životní krédo. Cílem dobré výchovy je, aby bylo dítě spokojené, šťastné a mohlo se realizovat jako autentická osobnost. Tento proces trvá až do dospělosti a odráží se v jeho postojích, rozhodování a schopnosti činit informovaná rozhodnutí (Matějček, 1994).

Ve školním prostředí, konkrétně ve školní družině, je role rodičů sice vedlejší, avšak důležitá. Zákoně děti nemají plnou způsobilost k právním úkonům, a proto je nutná spolupráce mezi vychovateli a jejich zákonnými zástupci. Klíčovým aspektem této spolupráce je komunikace, která by měla být efektivní a konstruktivní. Komunikace mezi vychovateli a rodiči zahrnuje nejen řešení kázeňských otázek, ale také sdílení informací o specifických potřebách a podmínkách dítěte. Každé dítě je vychováváno v různých sociálních a kulturních prostředích, což se odráží v jeho chování a projevech. Pro efektivní práci s dětmi je nezbytné, aby vychovatelé byli o těchto podmínkách informováni. Základní informace o dítěti by měli rodiče předat již na začátku školního roku, případně při nástupu dítěte do družiny během roku. Tyto informace mohou zahrnovat zdravotní stav dítěte, specifické potřeby nebo jakékoli jiné relevantní skutečnosti. Komunikace může probíhat prostřednictvím osobních schůzek, které jsou obvykle nejefektivnější, ale i telefonicky nebo elektronickou formou.

1.6 Role rodičů a pedagogů při prevenci proti rizikovému chování

Při výchově dítěte a prevenci rizikového chování je zásadní efektivní komunikace mezi vychovatelem a rodičem. Vychovatel cíleně působí na děti, hledá vhodné způsoby a prostředky, jak se přiblížit jejich potřebám a zájmům. Jeho cílem je najít správnou cestu, která podpoří

rozvoj osobnosti dítěte správným směrem. Součástí práce vychovatele je také, jak je v práci zmíněno výše, komunikace s rodiči, během níž předává informace o chování dítěte, upozorňuje na změny v jeho chování, a zároveň poukazuje na jeho dovednosti a přednosti.

Rodiče hrají klíčovou roli při utváření vědomých principů, které jsou nezbytné pro socializaci dítěte. Děti, které jsou emočně i sociálně vyvážené, se ochotně zapojují do různých aktivit, přemýšlejí a komunikují. Nemusí být nuceny k učení, protože mají přirozenou touhu být užitečné a podílet se na společných činnostech. Výchovná role rodičů spočívá v přípravě dětí na život, což zahrnuje i schopnost pochopit a rozlišovat protiklady světa, jako je dobré a špatné nebo horké a studené, a porozumět vlastním emocím a pocitům. Spolupráce a komunikace mezi vychovatelem a rodinou jsou pro dítě klíčové. Vychovatel má možnost předávat informace, poznatky, a zároveň vysvětlovat a objasňovat situace, se kterými se dítě setkává. Stejnou možnost má i rodič, který by měl aktivně komunikovat s vychovatelem. Jak uvádí Cimlová a Čapek (2024 str. 219): *„Rodič je ve skutečnosti klientem školy a jeho pozice je se školou minimálně rovnocenná. Vše je tedy s ním nutné a potřebné projednat a škola bez jeho souhlasu nemůže nic závažného podniknout.“*

2 Rizikové chování

Rizikové chování u dítěte se může projevit v průběhu jeho vývoje a mít negativní dopad na jeho fyzické, psychické a sociální fungování až do dospělosti. Jde o různé odchylky od obvyklých nebo společensky přijatelných norem chování, které si společnost definuje v oblastech, jako jsou pedagogika, medicína, psychologie nebo sociologie. U dětí se tyto normy týkají zejména rodinného a školního prostředí. Jak uvádí Bendl (2015 str. 233): „*Rizikové chování je výsledkem interakce osobnosti člověka s prostředím, ve kterém žije.*“ V období adolescence dochází často k nárůstu rizikových faktorů, které mohou komplexně ohrozit zdraví jedince. Pojem „riziko“ zahrnuje situace, kdy je jedinec vystaven nepříznivým podmínkám, jimž musí čelit. Pokud se dokáže úspěšně adaptovat na tyto podmínky, hovoříme o tzv. „resilienci“ (Nielsen Sobotková, 2014).

Rizikové chování je tedy úzce spjata s problémy společenské adaptace mládeže. Labáth (2001 str. 11) definuje rizikovou mládež jako „*mládež dospívajících, u kterých je, následkem spolupůsobení více faktorů, zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti.*“ Tento pojem, označovaný jako rizikové chování, se začal více používat v posledních letech, kdy postupně nahradil dříve používaný termín „sociálně patologický jev“, spojovaný s anglickým filozofem a sociologem Herbertem Spencerem (Skopalová, a další, 2017).

2.1 Faktory ovlivňující rizikové chování u dětí

Chování dětí je komplexně ovlivňováno různorodými faktory, které vycházejí z mnoha oblastí života, zahrnující osobnost, rodinu, sociální prostředí, kulturní vlivy a média. Tyto faktory se mohou kombinovat a vzájemně na sebe působit, což může mít různé důsledky na formování osobnosti a chování jedince.

Podle Bendla (2011 str. 77) lze faktory ovlivňující chování rozdělit do několika skupin:

- Biologické faktory: vrozené vlastnosti, poruchy nervové soustavy, hyperaktivita.
- Duchovní faktory: hodnotová orientace, tolerance.
- Sociální faktory: rodina, vrstevníci, školní prostředí, média.
- Biologicko-sociální faktory: zdravotní stav, inteligence, citová zralost.
- Zdravotnicko-hygienické faktory: strava, pohyb, odpočinek.
- Fyzikální faktory: estetika prostředí, počasí.

- Situační faktory: momentální nálada, školní zátěž.
- Kombinované faktory: kombinace výše uvedených skupin.
- Neznámé faktory: příčiny, které nejsou zřejmě identifikovatelné.

Mezi individuální faktory patří osobnostní rysy, temperament, sebevědomí, sebekontrola a schopnost zpracovávat emoce. Například nízká sebekontrola nebo potlačování emocí mohou přispět k rozvoji úzkostí, depresí či problémů s důvěrou v sebe sama. Děti s těmito problémy mohou vykazovat sklon k přehnanému riskování, což má často negativní dopady na jejich život. Rodinné prostředí hraje důležitou roli v socializačním procesu dětí. Faktory jako styl výchovy, stabilita rodinného zázemí, přítomnost domácího násilí, nedostatek podpory či neefektivní komunikace mohou mít škodlivý dopad na formování identity dítěte. Tyto vlivy mohou způsobit podvědomé strachy, například z odmítnutí nebo opuštění, které můžou dále negativně ovlivnit jejich sebeúctu. Velký vliv hraje i sociální prostředí, ve kterém se děti pohybují, to zahrnuje jejich vrstevníky, školu a volnočasové aktivity. Děti si všímají rozdílů v úrovni bydlení, oblékání, volnočasových aktivitách a chování svých vrstevníků. Sociální tlak může způsobit, že se jedinec snaží zapadnout, a pokud se mu to nedaří, může hledat alternativní způsoby, jak si získat pozornost, což někdy vede k rizikovému chování, jakým je užívání drog nebo alkoholu. V dnešní době mají rostoucí vliv také kulturní a mediální faktory, zejména díky snadné dostupnosti informací. Sociální sítě a internet mohou poskytovat nejen vzdělávací obsah, ale také informace o škodlivých aktivitách, například o získávání drog či tvorba nebezpečných předmětů. Tato působení mohou dále negativně formovat postoje a hodnoty dětí (Bendl, 2015).

Albert Bandura upozorňuje na vzájemnou interakci faktorů osobnosti, prostředí a chování. Tato triáda faktorů (tzv. Bandurova triáda) je dynamická, přičemž nelze jednoznačně určit, který z faktorů je počátečním iniciátorem změn v chování (Bandura, 2006). Vojtová (2013) zdůrazňuje, že vliv jednotlivých faktorů je závislý na individuální vědomí a schopnosti jedince čelit těmto vlivům. Chování dětí je formováno komplexním propojením mnoha faktorů, jejichž vliv je závislý na individuální citlivosti jedince. Porozumění těchto vlivů je klíčové pro podporu zdravého vývoje dětí a prevenci rizikového chování.

2.2 Typy rizikového chování u dětí

Na základě „Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování žáků a studentů ve školách a školských zařízeních“ čl. 1 odst. 2 lze rizikové chování dětí rozdělit do sedmi kategorií, na které se pedagogové v rámci školní prevence prioritně zaměřují (MŠMT, 2010):

- *Agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimedii, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie.*
- *Záškoláctví.*
- *Závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling.*
- *Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů.*
- *Spektrum poruch příjmu potravy.*
- *Negativní působení sekt.*
- *Sexuální rizikové chování.*

Šikana a kyberšikana zahrnují chování vedoucí k zesměšňování, ponižování a fyzickému či psychickému ubližování ostatním. Tyto projevy agresivity mohou zahrnovat šikanu, kyberšikanu, rasismus, extremismus, vandalismus, intoleranci a xenofobii. Oběti mohou být vystaveny urážkám, zastrahování, fyzickým útokům nebo poškození jejich majetku. Mezi časté projevy tohoto chování patří vandalismus, sprejerství a krádeže, jež mohou mít právní následky. Dle Kováře existuje několik rovin šikany – první rovina zahrnuje různé typy agrese typické pro první stupeň ZŠ, druhá rovina se týká narušení vztahů mezi jednotlivými spolužáky, třetí rovina je již kompletní narušení vztahů mezi žáky ve třídě (Kolář, 2000).

Pod pojmem záškoláctví se skrývá záměrné a neoprávněné vynechávání školní docházky bez omluvy nebo vědomí rodičů. Děti, které záškoláctví praktikují, se často zdržují mimo školu i mimo domov. Podle školních řádů je neomluvená absence vnímána jako přestupek, který je zároveň porušením školského zákona. Specifickou formou záškoláctví je situace, kdy rodiče o absenci vědí, ale dítě omlouvají, nebo když dítě školu navštíví, avšak po zapsání do docházky ji opustí. Mezi projevy záškoláctví patří také strach z návštěvy školy z jakéhokoli důvodu (Kolář, 2000).

Závislostní chování je užíváním návykových látek, jako jsou alkohol, tabák a drogy. Důsledkem užívání těchto látek může být vznik závislosti, kterou dítě zpravidla není schopno řešit samo bez pomoci odborníků. Oproti tomu rizikové sporty zahrnují činnosti spojené s vědomým vystavováním sebe nebo druhých nepřiměřenému riziku úrazu či ohrožení života. Například sem patří sjezdové lyžování v neupravených terénech, snowboarding v oblastech s lavinovým nebezpečím, nelegální automobilové závody v běžném provozu, amatérské sjíždění divokých řek bez předchozích zkušeností či speciálního vybavení a skoky do vody v nebezpečných lokalitách. Podobně na tom může být rizikové sexuální chování, to zahrnuje nevhodné a potenciálně nebezpečné sexuální aktivity, jako je sexuální zneužívání, nadměrně promiskuitní chování, porušování hranic při sexuálních interakcích či rizikové sexuální praktiky (Bendl, 2015).

Poruchy příjmu potravy, jako je anorexie, bulimie nebo obezita, jsou výsledkem nezdravých stravovacích návyků, nedostatku pohybu a celkové nedostatečné péče o zdraví. Tyto problémy mohou mít vážné důsledky pro fyzické i psychické zdraví dítěte. Jídlo je pro život nezbytné, ale o poruše příjmu potravy se mluví, pokud člověk využívá jídlo k řešení svých emocionálních problémů, může se tudíž mluvit o závislosti na jídle (Maloney, 1997). Poslední dobou je toto téma čím dál tím více diskutovanější, na druhou stranu se tím může společnost dostat do extrému, kdy z glorifikace extrémní hubenosti se začíná normalizovat extrémní obezita.

Nebezpečí spojené s působením sekt spočívá v manipulativních technikách, které mohou vést k odcizení jedince od rodiny, přátel a jeho postupné sociální izolaci. Členství v sektách může mít dopad na soukromí jednotlivce a vést k závažným zásahům do jeho osobního života.

2.3 Důsledky rizikového chování

Rizikové chování má významně negativní dopad na zdravý vývoj dítěte. Z hlediska zdravotního přináší toto chování důsledky zejména v oblasti psychického zdraví. Děti vykazují zvýšenou psychickou nevyrovnanost, jsou fyzicky zranitelnější a mohou u nich narůstat duševní problémy, které často vedou k rozvoji různých duševních poruch. Tyto problémy mohou být dále prohloubeny vznikem a rozvojem závislostí, přičemž mnohdy nezůstává u jediné formy závislosti, ale dochází k jejich kumulaci.

Další důsledky rizikového chování se promítají do sociální a sociálně-pedagogické oblasti. Děti vykazující rizikové chování mají tendenci se izolovat, snižuje se jejich ochota komunikovat s okolím a ztrácejí zájem o společné aktivity se svými vrstevníky. Ve školním prostředí mohou takoví jedinci nepříznivě ovlivňovat chování ostatních žáků, což vede ke zvyšování počtu konfliktů – jak mezi vrstevníky, tak mezi žáky a pedagogy. V důsledku těchto konfliktů dochází často ke stigmatizaci dítěte, což vede k jeho postupnému vytlačování ze skupiny a k oslabení jeho společenského postavení. Tento proces může u dítěte prohlubovat pocity studu, viny, beznaděje a úzkosti, což následně negativně ovlivňuje jeho schopnost řešit každodenní situace a čelit výzvám či konfliktním situacím. Tyto problémy mají závažné psychologické důsledky, mezi něž patří náhlé výkyvy nálad, nesoustředěnost, pocity smutku přecházející až v depresi, nízkou sebeúctu a zvýšenou úzkost. Projevy rizikového chování jsou navíc vzájemně propojené a často spolu úzce souvisejí. Jak uvádí Bendl (2015 str. 227): „*Ukazuje se, že pokud se dospívající jedinec zapojí do jedné z forem rizikového chování, většinou své ‚portfolio‘ následně rozšíří o další formy, které jsou dostupné v daném prostředí.*“

3 Prevence rizikového chování

Prevence představuje soubor metod a přístupů zaměřených na předcházení negativním jevům, které ohrožují jedince či společnost. Mezi tyto nežádoucí jevy lze zahrnout násilí, šikanu, trestnou činnost, ale také zdravotní komplikace, úrazy či neúspěchy ve vzdělávacím procesu. Odborné zdroje obvykle rozlišují tři úrovně prevence: primární, sekundární a terciární. Pokud jde o rizikové chování, prevence nabývá komplexnější podoby. *“Pod pojmem prevence se rozumějí veškeré aktivity a opatření směřující k předcházení a minimalizaci jevů, které jsou spojeny s rizikovým chováním a jeho důsledky. V oblasti rizikového chování se rozlišuje prevence primární, která se dělí na tzv. prevenci specifickou a nespecifickou, prevence sekundární a terciární,”* (Bendl, 2015 str. 229).

1. Primární prevence zahrnuje faktory, které mají zásadní vliv na formování osobnosti jednotlivce. Klíčovou roli zde hraje rodinné zázemí, školní prostředí a případně také občanská sdružení. Cílem primární prevence je pozitivní ovlivnění výchovy, vzdělávání a volnočasových aktivit. Tento přístup je určen především jedincům, kteří dosud nebyli vystaveni rizikovému chování. Primární prevence se dále dělí na specifickou a nespecifickou:
 - Specifická primární prevence se zaměřuje na konkrétní skupiny prostřednictvím cílených aktivit a služeb splňujících standardy primární prevence. Tyto aktivity mají zajistit požadovanou úroveň kvality a zabránit negativním dopadům ve společnosti. Bártík (2010) dále rozlišuje tři úrovně specifické prevence:
 - Všeobecná prevence: Určena široké populaci, bez ohledu na výskyt rizikového chování. Příkladem může být školní řád.
 - Selektivní prevence: Zaměřuje se na jednotlivce z rizikových skupin, například ze sociálně znevýhodněného prostředí, a klade důraz na rozvoj sociálních dovedností.
 - Indikovaná prevence: Cílí na jedince, u nichž se již rizikové chování projevilo, a usiluje o jeho zmírnění a omezení následků.
 - Nespecifická primární prevence zahrnuje metody a přístupy podporující všestranný osobnostní rozvoj a pozitivní sociální chování. Patří sem například volnočasové a pohybové aktivity, které přispívají k rozvoji dovedností bez ohledu na přítomnost sociálně patologických jevů, jelikož se v rámci těchto aktivit upevňuje pozitivní sociální chování (Bělík, a další, 2018).

2. Sekundární prevence je zaměřena na osoby ohrožené zvýšeným rizikem vzniku sociálně patologických jevů. Tyto osoby mohou být potenciálními pachateli nebo oběťmi trestné činnosti. Mezi instituce věnující se sekundární prevenci patří krizová centra, poradny, kontaktní centra či střediska preventivně-výchovné péče.
3. Terciární prevence se uplatňuje u jedinců, jejichž chování již vykazuje deviantní rysy. Tato forma prevence se zaměřuje na minimalizaci dopadů rizikového chování na společnost. Typickým konceptem je *harm reduction*, který usiluje o snížení negativních následků takového chování. Mezi příklady zařízení zabývajících se terciární prevencí patří dětské domovy, výchovné ústavy a zařízení pro výkon ochranné či ústavní výchovy (Bendl, 2015).

3.1 Metody prevence rizikového chování

Metody prevence rizikového chování jsou dlouhodobě zkoumány a zaměřují se na různá stadia tohoto typu chování u dětí. Vývoj civilizace přinesl postupně změny v přístupech k prevenci, kdy tradiční metody založené na zastrahování a fyzických trestech byly nahrazeny komplexnějšími přístupy, zahrnujícími intenzivnější spolupráci mezi školou a rodiči. Moderní technologie umožňují okamžitý přístup k informacím o prospěchu a chování žáků, což usnadňuje sladění potřeb dětí s požadavky společnosti. Cílem dnešní výchovy je sladit potřeby dítěte s potřebami ostatních. *“Jinak řečeno, obecným východiskem školní kázně, respektive prevence a nápravy nekázně je sladění potřeb a kapacity žáků s nároky, které vede společnost na školu, harmonizace potřeb a možností dětí s cíli a funkcemi školy,”* (Bendl, 2015 str. 242).

3.1.1 Edukační programy

Dnešní školský systém nabízí širokou škálu možností pro výchovu a vzdělání dětí. Vedle státních škol existují soukromá zařízení i možnost domácího vzdělávání. Součástí prevence rizikového chování jsou tzv. edukační programy, jejichž cílem je minimalizace rizik spojených s dospíváním. Tyto programy mohou zahrnovat nízkoprahové kluby, které nabízejí bezpečné prostředí pro děti, kde mohou hledat podporu a rady při řešení životních situací, sdílet své problémy a předcházet riziku sociálního vyloučení. Další možností jsou terénní programy, které poskytují odbornou pomoc ve veřejných prostranstvích, kde se děti mohou neformálně bavit o svých problémech. Preventivní programy se zaměřují na spolupráci mezi školami, rodiči a komunitami v oblasti vzdělávání a řešení konfliktů. Intervenční strategie zahrnují terapeutické přístupy, jako je rodinná a skupinová terapie, které pomáhají dětem zapojeným do rizikového chování.

Preventivní program školy je zaměřen především na aktivity a intervence v oblasti primární prevence. Tyto programy lze obecně rozdělit do dvou hlavních kategorií. První kategorie se soustředí na rozvoj životních dovedností, zatímco druhá podporuje intrapersonální rozvoj. Programy zaměřené na rozvoj životních dovedností zahrnují techniky zvládání stresu a úzkosti, trénink sociálních dovedností a procvičování schopnosti odolávat tlaku. Na druhou stranu intrapersonální rozvoj je podporován programy, které pomáhají účastníkům uvědomovat si vlastní hodnotu, stanovovat si osobní cíle, posilovat pozitivní sebeobraz, definovat normy chování a získávat relevantní informace. Součástí této kategorie jsou také aktivity spojené se skládáním závazků nebo přísah, vrstevnické programy a spolupráce s rodiči.

Při realizaci preventivních programů a intervencí se využívají různé metody, jejichž kombinace se doporučuje pro dosažení co nejlepších výsledků. Podle Miovského (2015) lze tyto metody rozdělit do čtyř hlavních skupin. Verbální metody zahrnují slovní projev, jakým je vyprávění, vysvětlování nebo přednáška, a měly by být kombinovány s dalšími, které žáky aktivně zapojují. Dialogické verbální metody umožňují výměnu názorů mezi lektorem a žáky nebo mezi samotnými žáky, přičemž sem patří rozhovory, práce s textem a modelování situací. Aktivizační metody kladou důraz na rozvoj klíčových kompetencí, řešení problémů a myšlení a zahrnují diskuse, situační techniky a inscenace. Komplexní metody pak zahrnují organizační formy aktivit, jako je brainstorming nebo využívání mediálních technologií.

Volba vhodného programu pro preventivní aktivity je dnes usnadněna díky systému certifikace odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování. Školy mohou čerpat inspiraci z osvědčených příkladů dobré praxe.

3.1.2 Podpora sociálních dovedností a posilování pozitivních vzorců chování

„Cílem je zapojení člověka do společnosti tak, aby byl schopen uvědoměle a kvalifikovaně plnit své sociální funkce,“ (Kantorová, 2008 str. 113). Rozvoj sociálních dovedností je celoživotní proces zaměřený na formování pozitivních hodnot a emoční gramotnosti. Mezi klíčové dovednosti patří schopnost komunikovat, adaptovat se v různých prostředích, navazovat vztahy a vzájemně si porozumět. Důležitou roli hraje také posilování sebedůvěry a odstraňování bariér v třídním kolektivu. Tyto dovednosti umožňují jedinci lépe se zapojit do společnosti a plnit své sociální funkce.

Posilování pozitivního chování zahrnuje rozvoj emoční gramotnosti, kdy se děti učí prožívat a popisovat emoce, a nastavení jasně definovaných a pochopitelných pravidel. Důležitá je také zpětná vazba ve formě pravidelného hodnocení a pochvaly. Cílem těchto snah je, aby si

děti dokázaly vědomě říci, že jsou schopné zvládnout problémy, jsou úspěšné a empatické a mohou pomáhat ostatním.

3.1.3 Spolupráce s rodinou a komunitou

Spolupráce mezi profesionály, jako jsou učitelé a vychovatelé, a rodiči je klíčová pro zdravý vývoj dětí. Důležité je vzájemné poznávání, sdílení názorů a zkušeností. Tato spolupráce může být posilována společnými akcemi, například výlety, návštěvami divadel nebo workshopů, kde mohou rodiče sdílet zkušenosti s pedagogy a naopak. Taková spolupráce může podpořit nápravu různých stádií rizikového chování. Kantorová (2008 str. 148) upozorňuje: *„Pro vytvoření neformální vzájemné spolupráce mezi profesionálními vychovateli a rodiči je důležité vzájemné poznávání a ochota k němu.“*

Práce s komunitou představuje důležitý přístup, který propojuje různé skupiny dětí a mladistvých. Cílem je posílit jejich schopnost zvládat problémy a hledat pozitivní řešení. Tento přístup podporuje rozvoj důvěry a společné řešení problémů, sdílení úspěchů i neúspěchů a respekt k odlišnostem. Na druhou stranu Miovský (2015 str. 30) říká: *„...existují a budou vždy existovat děti a mladí lidé, pro které nebudou nabízené programy volného času z nějakého důvodu atraktivní či dostupné. Těmto dětem nestačí vytvářet pouze nabídku volnočasových aktivit (které v takovém kontextu považujeme za tzv. nespecifickou prevenci). Mnohé z nich vyžadují specifické podpůrné programy, které jim umožní vyrovnávat se se svým hendikepem a zabrání jejich vyčlenění z běžné společnosti.“*

4 Prevence rizikového chování ve školní družině – výzkumná část

Další kapitola bude pojednávat o výzkumu provedeném pro tuto práci. Jeho cílem bylo zjistit, jakým způsobem školní družina přispívá k prevenci rizikového chování u dětí mladšího školního věku, jaké metody jsou nejúčinnější, a identifikovat bariéry, které mohou tuto roli omezovat. Data byla získána prostřednictvím rozhovorů s šesti vychovateli školní družiny základní školy v Novém Jičíně. Vychovatelé byli různého pohlaví, byť z důvodu vyššího zastoupení žen v tomto povolání se rozhovoru zúčastnil pouze jeden muž. Stáří respondentu se omezuje pouze na identifikaci „mladý“, „střední věk“, „starší“ a „důchodový věk“. U každého vychovatele je uvedena délka praxe, která se pohybuje od 2 do 30 let praxe.

Rozhovor byl polostrukturovaný, základem bylo pět hlavních otázek, podle kterých proběhne následující analýza. U každého rozhovoru byly užity doplňující otázky v případě nejasností, nebo možnosti rozvinutí zmíněného tématu. Transkript všech rozhovorů je přiložen v příloze 1.

Výzkumné otázky jsou:

- 1) Jak vnímají vychovatelé svou roli v prevenci rizikového chování?
- 2) Jaké metody prevence jsou ve školní družině nejčastěji využívány a jak jsou hodnoceny jejich efektivity?
- 3) Jaké bariéry ovlivňují efektivitu preventivní činnosti školní družiny?
- 4) Jaký pohled na preventivní roli školní družiny mají rodiče a žáci?
- 5) Jak spolupráce mezi školní družinou, rodiči a školním vedením ovlivňuje prevenci rizikového chování?

4.1 Rámcová analýza výzkumu

Rámcová analýza byla tvořena dle Hendla (2016), tabulka níže vychází z výzkumného souboru. Každý sloupec bude následně podrobně interpretován.

Tabulka 1: Rámcová analýza – význam prevence, metody a bariéry

Vychovatel/ka	Význam prevence	Metody	Bariéry
č. 1 (muž, mladý, 2 roky)	Důležitá, ale nová oblast	Týmové hry, zapojení dětí	Nízká zkušenost, nespolupráce dětí
č. 2 (žena, střední věk, 8 let)	Klíčová součást práce	Zážitkové aktivity, diskuse, pravidla	Nedostatek času, rodiče
č. 3 (žena, starší, 20 let)	Základní kámen výchovy	Pravidla, příběhy, důslednost	Neochota rodičů, tlak na výsledky
č. 4 (žena, mladá, 3 roky)	Zajištění bezpečí a vztahů	Hry, chvála, projekt „Kniha dobrých skutků“	Nepozornost dětí, vlastní nejistota
č. 5 (žena, důchodový věk, 30 let)	Dlouhodobý vliv	Diskuse, dramati-zace, důslednost	Rodiče, finance
č. 6 (žena, střední věk, 15 let)	Důležitá, ale komplikovaná	Pravidla, týmové aktivity	Čas, rodiče, finance, frustrace

1) Vnímání jejich role v prevenci rizikového chování vychovateli

Vychovatelé obecně vnímají prevenci rizikového chování jako klíčovou součást své práce a shodují se na její důležitosti. Přístup k této problematice se však liší v závislosti na jejich praxi a zkušenostech. Mladší vychovatelé často považují svou roli za příležitost pozitivně ovlivnit chování dětí, ale zároveň přiznávají, že jim chybí dostatek praxe a metodická podpora. Tato nejistota je patrná zejména při aplikaci preventivních metod, kdy mladší vychovatelé hledají vhodné strategie, jak efektivně pracovat s dětmi a předcházet rizikovému chování. Na druhé straně zkušení vychovatelé kladou důraz na dlouhodobou práci, která zahrnuje vytváření důvěry a udržování konzistentní komunikace s dětmi. Vnímají prevenci jako neoddělitelnou součást své každodenní činnosti a zdůrazňují, že klíčovým faktorem úspěchu je bezpečné a podporující prostředí, kde se děti cítí přijímané a motivované ke správnému chování.

Zároveň někteří vychovatelé upozorňují, že prevence rizikového chování bývá často vnímána jako sekundární záležitost. Kvůli organizačním a časovým omezením je někdy odsouvána na vedlejší kolej, což snižuje její účinnost a význam v každodenní praxi. Přesto si

většina dotazovaných uvědomuje, že efektivní prevence má potenciál výrazně ovlivnit celkové klima výchovného prostředí a přispět k pozitivnímu rozvoji dětí.

2) Nejčastěji využívané metody ve školní družině a jejich efektivita

Z rozhovorů vyplynulo, že nejčastěji používané metody prevence rizikového chování zahrnují hry, týmové aktivity, diskuse, dramatizace a nastavování pravidel. Tyto metody byly obecně hodnoceny jako velmi efektivní, zejména pokud jsou propojeny s reálnými situacemi a individuálním přístupem ke každému dítěti. Hry a týmové aktivity jsou považovány za jeden z nejdůležitějších nástrojů prevence. Učitelé zdůrazňovali, že tyto aktivity pomáhají dětem rozvíjet klíčové dovednosti, jako je spolupráce, efektivní komunikace a respekt vůči ostatním. Zvláště pozitivně byla hodnocena cvičení, která děti motivují k vzájemné pomoci a podporují jejich schopnost řešit problémy společnými silami. Díky hrám a týmovým aktivitám mohou děti lépe pochopit důležitost kolektivní odpovědnosti a empatie. Dále byly zmiňovány diskuse se staršími dětmi. V této věkové skupině jsou děti schopné otevřeně mluvit o složitějších tématech, jako je šikana, respektování pravidel nebo sociální problémy, navíc byla zmíněna důležitost školní družiny, jelikož děti se cítí v družině uvolněněji a nemají pocit takové kontroly, nebo díky tomu může být otevřenější a přínosnější. Mnozí vychovatelé zdůraznili, že tyto rozhovory mohou být nápomocným nástrojem k identifikaci problémů a hledání společných řešení. V neposlední řadě byly zmiňovány dramatizace a příběhy, jelikož skrze hru na role a vyprávění příběhů mohou děti lépe porozumět emocím druhých, což opět vede k rozvoji empatie a schopnosti vcítit se do perspektivy ostatních.

Nicméně někteří vychovatelé vyjádřili obavy, že efektivita těchto metod je výrazně ovlivněna nedostatkem kontinuity a podpory ze strany rodičů. Upozorňovali, že bez aktivní spolupráce rodiny a pravidelného posilování hodnot a dovedností mimo školní prostředí je dlouhodobý dopad preventivních metod omezený. Tato absence vede k tomu, že pozitivní změny získané během aktivit se postupně ztrácejí a jsou pouze krátkodobé.

3) Bariéry ovlivňující efektivitu preventivní činnosti školní družiny

Respondenti poukazovali na několik klíčových bariér, které jim brání v efektivní realizaci prevence rizikového chování. Mezi nejčastěji zmiňované patří časová náročnost, nedostatečné financování a omezená spolupráce s rodiči. Časová náročnost představuje zásadní překážku. Organizace každodenních aktivit ve školní družině je natolik náročná, že prevence rizikového

chování často nemůže být zařazena mezi priority. Vychovatelé také upozorňovali na fakt, že děti přicházejí do družiny v různých časech, což značně ztěžuje plánování a realizaci skupinových preventivních aktivit. Nedostatek financí byl dalším významným faktorem ovlivňujícím kvalitu preventivních aktivit. Volnočasoví pedagogové poukazovali na to, že pro efektivní prevenci by bylo potřeba více finančních prostředků, a to nejen na externí programy, ale i na nákup pomůcek, vzdělávací materiály a odborné školení. Chybějící zdroje tak omezují možnosti obohacení preventivních aktivit a využívání inovativních metod. V neposlední řadě byla spolupráce s rodiči označena jako další slabé místo v preventivním procesu. Někteří rodiče podle vychovatelů odmítají připustit existenci problémů, což brání hledání efektivního řešení. Často byla zmiňována pasivita rodičů, kteří se jen minimálně zapojují do preventivních aktivit, a tím snižují jejich celkovou účinnost. Vychovatelé také zdůrazňovali, že bez podpory ze strany rodiny se preventivní snahy ve škole či družině často míjejí účinkem.

Tabulka 2: Rámcová analýza – spolupráce, řešení problémů, vedení školy a reflexe praxe

Vychovatel/ka	Spolupráce	Řešení problémů	Vedení školy	Reflexe praxe
č. 1 (muž, mladý, 2 roky)	Učitelé, zájem o školení	Uklidnění situace, vysvětlení	Nejasný postoj	Potřeba dalšího učení
č. 2 (žena, střední věk, 8 let)	Třídní učitelé, metodik, odborníci	Individuální pohovor, spolupráce s kolegy	Malý prostor v programech	Snahy o systémové zlepšení
č. 3 (žena, starší, 20 let)	Učitelé, metodik, krizová centra	Důsledné a klidné řešení	Podpora dle potřeby	Důsledný, reflektující přístup
č. 4 (žena, mladá, 3 roky)	Učitelé, zájem o odborníky	Komunikace, zapojení rodičů	Podceňování významu ŠD	Osobní nasazení, ochota učit se
č. 5 (žena, důchodový věk, 30 let)	Týmová práce s učiteli a odborníky	Zapojení všech stran podle potřeby	Důležitá role, aktivní spolupráce	Reflexe vývoje tématu
č. 6 (žena, střední věk, 15 let)	Formální spolupráce, nízká účinnost	Individuální rozhovory, improvizace	Nedostatečné uznání	Pocit vyhoření, frustrace

4) Pohled rodičů a žáků na preventivní roli školní družiny

Z rozhovorů vyplynulo, že rodiče a žáci vnímají školní družinu rozdílně, což ovlivňuje její potenciál jako prostředí pro prevenci rizikového chování. Rodiče ji často považují spíše za prostor pro trávení volného času, zatímco žáci oceňují její atmosféru a možnosti osobního rozvoje. Tázaní zdůraznili, že jednou z hlavních výzev je přesvědčit rodiče o významu prevence rizikového chování právě v prostředí školní družiny. Rodiče často kladou důraz na vzdělávací výsledky a školní úspěchy svých dětí, zatímco rozvoj sociálních dovedností nebo prevence rizikového chování zůstávají v jejich prioritách na vedlejší koleji. Vychovatelé také uvedli, že rodiče mají někdy tendenci podceňovat vliv družiny na utváření hodnot a chování dětí, což může oslabovat podporu preventivních aktivit. Naopak samotní žáci školní družinu dle slov respondentů hodnotí převážně pozitivně. Nejvíce oceňují hry a týmové aktivity, které jim umožňují navazovat nové přátelské vztahy, učit se spolupráci a bezpečně řešit konflikty. Družinu také často vnímají jako prostor, kde se cítí bezpečně a mohou být sami sebou. Mezi oblíbené aktivity patří ty, kde jsou děti samy aktivní a tvoří nová pravidla, případně se zapojují do tvorby celé hry. Tento pocit důvěry jim může pomoci rozvíjet nejen sociální dovednosti, ale i sebevědomí a schopnost zvládat pozdější složitější situace.

5) Ovlivňování prevence rizikového chování spoluprací mezi školní družinou, rodiči a školním vedením

Spolupráce byla v rozhovorech označena za důležitou pro efektivní prevenci rizikového chování. Respondenti zdůrazňovali nutnost podpory a komunikace mezi různými aktéry, přičemž pozitivně hodnotili roli učitelů a školních metodiků prevence. Naopak kritiku směřovali vůči vedení škol a rodičům, jejichž zapojení považovali za nedostatečné.

Vychovatelé oceňovali přínos svých kolegů, kteří jim poskytovali cenné rady a podporu při řešení problémů. Spolupráce s metodiky prevence byla popisována jako užitečná, zejména při hledání konkrétních strategií pro prevenci rizikového chování a při organizaci vzdělávacích programů. Na druhou stranu někteří vychovatelé vyjádřili zklamání nad přístupem vedení školy k preventivním aktivitám. Uvedli, že vedení často nevěnuje prevenci rizikového chování dostatečnou pozornost, což má za následek nízkou motivaci pro realizaci takových aktivit. Mnozí zdůrazňovali, že podpora vedení je klíčová nejen pro zajištění finančních a materiálních zdrojů, ale i pro vytváření prostředí, kde je prevence prioritou. Přesto největší výzvou podle vychovatelů zůstává nedostatečné zapojení rodičů do preventivních programů. Mnozí rodiče podle nich

podceňují význam prevence nebo nejsou ochotni připustit existenci problémů, což znemožňuje efektivní spolupráci. Vychovatelé by uvítali větší podporu a aktivní zapojení rodičů, například formou účasti na preventivních programech, pravidelné komunikace a sdílení odpovědnosti za rozvoj dětí.

6) Reflexe změn a vlastní role

Rozhovory ukázaly výrazné rozdíly v tom, jak vychovatelé reflektují vývoj rizikového chování u dětí v průběhu let a jak vnímají svou vlastní roli v tomto kontextu. Zkušenější vychovatelky, které mají za sebou více než 20 let praxe, upozorňují na zásadní změny v chování dnešních dětí. Podle jejich slov se u žáků 1. stupně stále častěji objevuje impulzivita, snížená schopnost empatie a slabší respekt k autoritám. Tyto jevy dávají do souvislosti zejména s vlivem moderních technologií, především s časem stráveným na mobilních telefonech, tabletech a sociálních sítích. Jedna z respondentek uvedla, že děti „často přenášejí konflikty z online prostředí do reality, a mnohdy ani nerozumí následkům svého jednání.“ Také poukazuje na to, že u některých dětí je stále složitější navázat přirozený vztah, protože jsou zvyklé komunikovat převážně digitálně. Tyto proměny v dětském chování vnímají dlouholeté vychovatelky jako výzvu, ale zároveň jako zdroj určité frustrace – mají pocit, že jejich každodenní práce, byť dlouhodobá a systematická, není vždy společensky či institucionálně doceněna.

Naopak mladší vychovatelé a vychovatelky, s praxí do pěti let, popisují svou práci s velkou dávkou entusiasmu. Často zdůrazňují, že vnímají školní družinu jako prostor pro pozitivní ovlivňování dětí a budování bezpečných vztahů. Jsou motivováni možností být pro děti vzorem, podporovat jejich sociální dovednosti a pomáhat jim vytvářet zdravé vztahy s vrstevníky. Tito začínající pracovníci však zároveň otevřeně hovoří o potřebě dalšího vzdělávání a metodické podpory, zejména v situacích, kdy se setkají s rizikovým chováním, na které nejsou plně připraveni. Z jejich výpovědí vyplývá i určitá nejistota ohledně volby vhodných postupů – např. jak reagovat na dítě, které nereaguje na domluvu, nebo jak navázat důvěru s problémovým žákem. Přesto však mladí vychovatelé působí velmi motivovaní a mají chuť na sobě pracovat. Oceňují možnost konzultací se zkušenějšími kolegy a otevřeně přiznávají, že každá situace je pro ně příležitostí k učení.

4.2 Závěry a doporučení

Výsledky výzkumu ukázaly, že školní družina má významný potenciál v prevenci rizikového chování, především díky svému prostředí, které podporuje bezpečí, důvěru a rozvoj sociálních dovedností. Tento potenciál je však často omezen řadou bariér, které brání plnému využití preventivních možností družiny. Na základě těchto zjištění byla formulována klíčová doporučení, která mohou pomoci překonat tyto překážky a posílit účinnost prevence: zvýšení financování, podpora ze strany vedení školy, větší zapojení rodičů a metodická podpora pro vychovatele.

Zvýšení financování: Je nezbytné zajistit dostatečné finanční prostředky na realizaci preventivních programů, nákup potřebných pomůcek a odborné školení pro vychovatele. Dostatek financí umožní implementaci inovativních metod a zvýší kvalitu preventivních aktivit.

Podpora ze strany vedení školy: Prevence rizikového chování by měla být zařazena mezi dlouhodobé strategické cíle školy. Vedení školy by mělo vytvářet podmínky, které umožní vychovatelům efektivně integrovat preventivní aktivity do každodenní práce, a zároveň by mělo poskytovat podporu při jejich realizaci.

Větší zapojení rodičů: Rodiče by měli být aktivně zapojeni do preventivních aktivit prostřednictvím pravidelně organizovaných akcí, workshopů a informačních setkání. Tyto aktivity by měly posilovat jejich povědomí o důležitosti prevence a podporovat spolupráci mezi školou, družinou a rodinou.

Metodická podpora pro vychovatele: Pro zvýšení kompetencí vychovatelů je klíčové zajistit další vzdělávání a metodickou podporu v oblasti prevence rizikového chování. Specializované semináře, výměna zkušeností s kolegy a dostupné materiály mohou vychovatelům pomoci efektivněji reagovat na potřeby dětí.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá rolí školní družiny v prevenci rizikového chování žáků na 1. stupni základní školy. Prostřednictvím teoretických poznatků i praktického výzkumu přináší informace o metodách prevence, významech spolupráce mezi vychovateli a rodiči, a o překážkách, které mohou snižovat efektivitu preventivních snah.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že školní družina může hrát zásadní roli v podpoře zdravého vývoje dětí a prevenci rizikového chování díky svému neformálnímu prostředí a úzkému kontaktu s dětmi. Klíčovými metodami prevence jsou týmové aktivity, hry a diskuse, které podporují rozvoj empatie, spolupráce a kritického myšlení. Významným faktorem úspěchu je také individuální přístup ke každému dítěti. Práce zároveň identifikovala několik překážek, které limitují efektivitu preventivních činností. Mezi nejvýznamnější patří časová a finanční omezení, nízká angažovanost rodičů a organizační náročnost práce ve školní družině. Tyto faktory je třeba adresovat, aby mohla být prevence rizikového chování efektivní a udržitelná.

Práce zdůrazňuje potřebu úzké spolupráce mezi školní družinou, rodiči a školou, protože pouze koordinovaný přístup může zajistit komplexní podporu dětí. Dále doporučuje větší důraz na vzdělávání vychovatelů v oblasti prevence a rozšíření finančních i materiálních zdrojů pro podporu inovativních preventivních programů. Celkově práce přispívá k lepšímu porozumění významu školní družiny v prevenci rizikového chování a poskytuje užitečné podněty pro praxi i další výzkum v této oblasti.

Summary

This bachelor thesis focuses on the role of after-school programs in preventing risky behaviour among primary school students in the first stage of elementary education. Using both theoretical knowledge and practical research, it provides information on prevention methods, the importance of cooperation between educators and parents, and the obstacles that can reduce the effectiveness of preventive efforts.

The research findings indicate that after-school programs can support children's healthy development and prevent risky behaviour thanks to their informal environment and close contact with the children. Key prevention methods include team activities, games, and discussions that foster the development of empathy, cooperation, and critical thinking. Another significant factor for success is an individualized approach to each child. The thesis also identifies several obstacles that limit the effectiveness of preventive activities, with the most prominent being time and financial constraints, low parental involvement, and the organizational demands of working in after-school programs. Addressing these factors is essential to ensure that the prevention of risky behaviour is effective and sustainable.

The thesis emphasizes the need for close cooperation between after-school programs, parents, and schools, as only a coordinated approach can provide comprehensive support for children. It further recommends emphasizing training educators in prevention and expanding financial and material resources to support innovative prevention programs. Overall, the thesis contributes to a better understanding of the importance of after-school programs in preventing risky behaviour and offers valuable insights for practice and further research in this area.

Citovaná literatura

- Bandura, Albert. 2006.** Perspectives on Psychological Science. *Toward a Psychology of Human Agency*. 2006, 1(2), stránky 164-180.
- Bártík, Pavel, a další. 2010.** *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha : Togga, 2010. 978-80-87258-47-7.
- Bělík, Václav a Hoferková, Stanislava. 2018.** *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2018. 978-80-7435-726-8.
- Bendl, Stanislav. 2011.** *Kázeňské problémy ve škole*. Praha : Triton, 2011. 978-80-7387-436-0.
- Bendl, Stanislav. 2015.** *Vychovatelství*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2015. 978-80-247-4248-9.
- Burmovská, Tereza a Siedlová Málková, Gabriela. 2010.** *Mentoring - Výchova k profesionálnímu dobrovolnictví*. Praha : Portál, 2010. 978-80-7367-772-5.
- Cimlová, Štěpánka a Čapek, Robert. 2024.** *Aby škola neškodila*. Brno : Edika, 2024. 978-80-266-2013-6.
- Cutrona, C.E. 2000.** Social Support Principles for Strengthening Families: Messages from USA. [autor knihy] J. Canavan, P. Dolan a J. Pinkerton. *Family Support. Directions from Diversity*. London : Jessica Kingsley Publishers Ltd., 2000.
- Hendl, Jan. 2016.** *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2016. 978-80-262-0982-9.
- Hofbauer, Břetislav. 2004.** *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál, 2004. 80-7178-927-5.
- Kantorová, Jana. 2008.** *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc : Hanex, 2008. 978-80-7409-024-0.
- Kolář, Michal. 2000.** *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 2000. Sv. 80-7178-429.
- Labáth, Vladimír. 2001.** *Riziková mládež: možnosti potencionálních změn*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. 80-85850-66-4.
- Lokšová, Irena a Lokša, Jozef. 1999.** *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Praha : Portál, 1999. 80-7178-205-X.

- Maloney, Michael. 1997.** *O poruchách příjmu potravy.* Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 80-7106-248-0.
- Matějček, Zdeněk. 1994.** *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní.* Praha : Portál, 1994. 80-85282-83-6.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. MŠMT GOV.** *Metodická doporučení a metodické pokyny.* [Online] [Citace: 10. leden 2025.]
- Miovský, Michal. 2015.** *Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 978-80-7422-395-2.
- Miovský, Michal, Adámková, Tereza a Barták, Miroslav. 2015.** *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování.* Praha : Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. 978-80-7422-391-4.
- Nielsen Sobotková, Veronika. 2014.** *Rizikové a antisociální chování v adolescenci.* Praha : Grada, 2014. 978-80-247-4042-3.
- Opravilová, Eva. 2016.** *Předškolní pedagogika.* Praha : Grada Publishing, a.s., 2016. 978-80-247-5107-8.
- Pávková, Jiřina a Hájek, Bedřich. 2003.** *Školní družina.* Praha : Portál, 2003. 80-7178-751-5.
- Pávková, Jiřina, a další. 2002.** *Pedagogika volného času.* Praha : Portál, 2002.
- Skopalová, Jitka a Janiš, Kamil. 2017.** *Profesní připravenost učitelů základních škol v oblasti řešení rizikového chování a možnosti jeho prevence v Moravskoslezském kraji: Pedagogické aspekty.* Oprava : Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, 2017. 978-80-7510-235-5.
- Spencer, R. 2007.** *Naturally Occuring Mentoring Relationships Involving Youth.* [autor knihy] T.D. Allen a L.T. (eds.) Eby. *The Blackwell Handbook of Youth Mentoring: A Multiple Perspectives Approach.* London : Blackwell, 2007.
- Vališová, Alena a Kovaříková, Miroslava. 2021.** *Obecná didaktika.* Praha : Grada, 2021. 978-80-271-3249-2.
- Vojtová, Věra. 2013.** *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti.* Brno : Masarykova univerzita, 2013. 978-80-210-6311-2.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Rámcová analýza – význam prevence, metody a bariéry	26
Tabulka 2: Rámcová analýza – spolupráce, řešení problémů, vedení školy a reflexe praxe ...	28

Seznam příloh

Příloha 1: Přepis rozhovorů

Příloha 1: Přepis rozhovorů

Vychovatel č. 1: Mladý muž, 2 roky praxe (nervózní, ale nadšený)

Tazatel: Jaký význam přisuzujete prevenci rizikového chování ve ŠD?

Vychovatel: (*trochu nejistě, ale s nadšením*) Myslím si, že prevence je nesmírně důležitá, i když to zní jako velké slovo. Zatím se s ní teprve seznamuji, ale vidím, že děti v družině procházejí velkým vývojem. Je to prostor, kde je můžeme učit, jak se k sobě chovat, než si zafixují špatné návyky.

T: Je pro vás těžké řešit konflikty mezi dětmi?

Zatím není, ještě jsem neřešil žádné závažné problémy. Vždy se jedno o menší neshody, které jsme vyřešili v rámci dužiny.

T: Jaké metody prevence považujete za nejúčinnější?

Vychovatel: (*nadšeně*) Rozhodně hry a aktivity, které děti baví! Třeba týmové úkoly, kde se musí spolu domluvit. Baví mě sledovat, jak se při tom učí jeden od druhého. Někdy ale nevím, jestli je to úplně správný přístup, protože nemám tolik zkušeností.

T: Jak zapojujete děti do prevence rizikového chování?

Často je nechávám, aby samy přicházely s návrhy, jak bychom mohli zlepšit naše pravidla nebo prostředí v družině. Když se aktivně podílejí, lépe to přijímají.

T: Myslíte, že prevence rizikového chování je dostatečně reflektována v programech družiny?

Občas mám pocit, že se na prevenci zapomíná, protože jsme pod tlakem jiných povinností. Bylo by skvělé mít v programu jasně vyhrazený čas jen na preventivní aktivity.

T: Jaké bariéry vnímáte při realizaci prevence?

Vychovatel: (*trochu nejistě*) No... asi to, že ne vždycky děti spolupracují. Taky občas tápu, jaký přístup zvolit, když se děti nechtějí svěřit. Myslím, že se ještě potřebuji hodně učit.

T: S kým spolupracujete na prevenci?

Vychovatel: (*s úsměvem*) Hlavně s učiteli. Kolegové mi dost pomáhají, protože mám, na koho se obrátit. V budoucnu bych rád zkusil i nějaké externí školení, abych si rozšířil obzory.

T: Jak řešíte rizikové chování, když už k němu dojde?

Vychovatel: (*s mírnou obavou*) No, zatím hlavně zkouším situaci uklidnit a vysvětlit dětem, co se stalo a jak bychom mohli situaci řešit s klidem. Někdy mám strach, abych to zvládl správně, ale snažím se učit z každé situace.

Vychovatelka č. 2: Žena středního věku, 8 let praxe (praktická, soustředěná)

T: Jaký význam přisuzujete prevenci rizikového chování ve ŠD?

Vychovatelka: (*klidně, zamysleně*) Je to důležitá součást naší práce. Ve družině mají děti prostor, kde se cítí volněji, a právě tady se často ukazují jejich skutečné povahy. Prevence je o tom, vést je k tomu, aby uměly řešit problémy dřív, než se rozvinou do něčeho vážnějšího.

Myslíte si, že prevence může být efektivní i bez spolupráce rodičů?

Může, ale bude to mnohem těžší. Rodiče hrají zásadní roli. Když prevence není podporována i doma, děti často přejímají nevhodné vzorce chování, které vidí ve své rodině.

T: Jaké metody prevence považujete za nejúčinnější?

Vychovatelka: (*prakticky*) Různé zážitkové aktivity, diskuse, ale také jasně nastavená pravidla. Děti potřebují vědět, co je přijatelné a co ne. Když je to navíc propojeno s hrou, lépe si to zapamatují.

Jak zapojujete děti do prevence rizikového chování?

Často je nechávám, aby samy přicházely s návrhy, jak bychom mohli zlepšit naše pravidla nebo prostředí v družině. Když se aktivně podílejí, lépe to přijímají.

Myslíte, že prevence rizikového chování je dostatečně reflektována v programech družiny?

Občas mám pocit, že se na prevenci zapomíná, protože jsme pod tlakem jiných povinností. Bylo by skvělé mít v programu jasně vyhrazený čas jen na preventivní aktivity.

T: Jaké bariéry vnímáte při realizaci prevence?

Vychovatelka: (*s povzdechem*) Největší překážkou je čas. Máme hodně aktivit a děti přicházejí v různých časech. Také je občas těžké přimět rodiče k tomu, aby s námi spolupracovali.

Jak by podle vás mohlo vedení školy lépe podporovat prevenci v družině?

Mohlo by nám věnovat víc prostoru v rámci školních programů. Tak by pomohlo, kdyby se prevence více začlenila do celkové vize školy.

T: S kým spolupracujete na prevenci?

Vychovatelka: (*přesvědčeně*) Nejčastěji s třídními učiteli, protože ti znají děti nejlépe a také metodikem prevence. Když je potřeba, zveme odborníky, například na téma šikana nebo kybernetická bezpečnost.

Měli jste možnost preventivních programů i v družině?

Ano, několikrát jsme měli ve družině lektory z neziskových organizací. Děti to bavilo, ale myslím, že by to chtělo větší návaznost na každodenní práci s dětmi.

Vy: Jak řešíte rizikové chování, když už k němu dojde?

Vychovatelka: (*s klidem*) Nejprve si s dětmi individuálně promluvím, pak situaci řeším s kolegy a rodiči. Vždycky je lepší problém zachytit hned v počátku. Pokud se to ale nepodaří, je třeba přizvat k řešení i jiné odborníky.

Vychovatelka č. 3: Starší žena, 20 let praxe (klidná, zkušená)

T: Jaký význam přisuzujete prevenci rizikového chování ve ŠD?

Vychovatelka: (*vážně*) Prevence je základ. Za ta léta jsem viděla spoustu situací, kdy včasný zásah mohl zabránit větším problémům. Je to o tom naučit děti základním hodnotám a respektu.

Jak často se ve své praxi setkáváte s projevy rizikového chování?

Bohužel stále častěji. Ať už jde o agresi, šikanu nebo jen neúctu k autoritám. V posledních letech mám pocit, že děti jsou impulzivnější a méně si uvědomují následky svého chování.

T: Jaké metody prevence považujete za nejúčinnější?

Vychovatelka: (*s úsměvem*) Osvědčila se mi jasná pravidla a konzistence. Děti potřebují vědět, co se od nich očekává. Ráda používám příběhy nebo příklady ze života, které jim přiblíží, proč je důležité se chovat správně. Někdy to ale vypadá, že veškeré naše úsilí končí, jakmile děti odejdou z družiny.

Myslíte si, že je nutné přizpůsobit metody prevence individuálním potřebám dětí?

Určitě ano. Každé dítě je jiné. Některé potřebuje přímý a důsledný přístup, jiné spíše empatickou komunikaci.

T: Jaké bariéry vnímáte při realizaci prevence?

Vychovatelka: (*povzdechne*) Rodiče... Někdy prostě nechtějí uznat, že by jejich dítě mohlo mít problém. Také vnímám tlak na výsledky – prevence je dlouhodobá práce a výsledky nejsou hned vidět. Je to dlouhodobý proces, na který většinou nikdo nemá čas a nejspíš ani chuť rozebírat.

T: S kým spolupracujete na prevenci?

Vychovatelka: (*se zamyšlením*) Nejvíce s učiteli a metodikem prevence. V minulosti jsem spolupracovala i s krizovými centry, když to bylo potřeba. Je to týmová práce.

Je vždy spolupráce oboustranně pozitivní?

Samozřejmě je třeba najít společnou volnou chvíli. Ve většině situací, které jsem řešila mi vždy bylo vyhověno a byla mi poskytnuta pomoc při řešení problému.

T: Jak řešíte rizikové chování, když už k němu dojde?

Vychovatelka: (*klidně*) Nejprve mluvím s dítětem, pak s rodiči. Snažím se věci řešit s klidem, ale důsledně. Samozřejmě záleží na situaci. Pokud se problém opakuje, tak je dle mého názoru důležité ukázat dítěti i přísnější jednání.

Vychovatelka č. 4: Mladá žena, 3 roky praxe (nadšená, ale lehce nejistá)

T: Jaký význam přisuzujete prevenci rizikového chování ve ŠD?

Vychovatelka: (*nadšeně*) Je to strašně důležité! Myslím, že je to hlavně o tom, aby se děti cítily v bezpečí. Když se cítí dobře, chovají se lépe i k ostatním. Myslím si, že máme velkou příležitost působit na děti pozitivně a ukázat jim, jak řešit konflikty mírně a s respektem.

Myslíte si, že prevence může ovlivnit i děti s problémovým chováním?

Určitě, ale je potřeba hodně trpělivosti. Často to nejsou okamžité výsledky, ale malé pokroky, které vidíme v průběhu času. U problémových dětí je nejdůležitější budovat důvěru

T: Jaké metody prevence považujete za nejúčinnější?

Vychovatelka: (*s úsměvem*) Hry! Děti milují hry, a když jsou dobře promyšlené, naučí je spolupráci i řešení problémů. Také se mi osvědčilo nastavování pravidel společně s dětmi – když si je samy vytvoří, mají větší chuť je dodržovat. Důležité je ale také děti chválit za sebemenší pokrok a ukazovat jim pozitivní vzory. Také se snažím vést diskuse, ale to ještě trénuji.

Máte příklad aktivity, která měla velký úspěch?

Ano, jednou jsme vytvořili projekt „Kniha dobrých skutků“, kam děti zapisovaly, co dobrého udělaly pro své kamarády nebo rodinu. Motivovalo je to k pozitivnímu chování.

T: Jaké bariéry vnímáte při realizaci prevence?

Vychovatelka: (*trochu smutně*) Někdy je těžké udržet děti soustředěné. A občas mám pocit, že nevím, jak jim některé věci vysvětlit, aby to pochopily.

T: S kým spolupracujete na prevenci?

Vychovatelka: (*nadšeně*) Nejvíc s učiteli, ale těším se, že budu víc spolupracovat i s odborníky. Myslím, že bych se tím hodně naučila.

Jak hodnotíte spolupráci s ostatními kolegy?

Většinou je dobrá, ale někdy narážíme na to, že učitelé družinu neberou jako důležitou součást školy. To by se mohlo změnit.

T: Jak řešíte rizikové chování, když už k němu dojde?

Vychovatelka: (*trochu nejistě*) Snažím se mluvit s dětmi a vést je k tomu, aby situaci pochopily. Pokud to nestačí, zapojím rodiče nebo vedení školy. Myslím si, že otevřená komunikace jak s dětmi, tak s kolegy a rodiči je nejdůležitější.

Vychovatelka č. 5: Žena důchodového věku, 30 let praxe (zkušená, autoritativní)

T: Jaký význam přisuzujete prevenci rizikového chování ve ŠD?

Vychovatelka: Prevence je důležitější než řešení následků. V průběhu let jsem viděla, jak moc může družina ovlivnit chování dětí nejen ve škole, ale i v životě. Děti jsou v družině v méně formálním prostředí než ve třídě, takže se s nimi dá lépe mluvit o jejich problémech.

T: Jaké metody prevence považujete za nejúčinnější?

Vychovatelka: Nejlepší jsou ty, kde děti aktivně přemýšlejí – dramatizace, příběhy, diskuse. Také hodně pomáhá důsledné vedení a pochvala za pozitivní chování. Ale někdy ani ty nejlepší promyšlené metody nestačí, protože děti přicházejí s různými problémy z domova

T: Jaké bariéry vnímáte při realizaci prevence?

Vychovatelka: Hlavní problém vidím v tom, že někteří rodiče nechtějí připustit, že jejich dítě může mít problém. Také chybí dlouhodobé financování kvalitních programů.

T: S kým spolupracujete na prevenci?

Vychovatelka: Vždy pracuji v týmu s učiteli a vedením školy. V minulosti jsem spolupracovala i s krizovým centrem, když bylo potřeba.

T: Jak řešíte rizikové chování, když už k němu dojde?

Vychovatelka: Nejprve hledám řešení s dítětem. Pokud se situace nelepší, svolám setkání s rodiči a třídním učitelem. V nejvážnějších případech zapojujeme odborníky zvenčí.

Jak se prevence rizikového chování změnila za dobu vaší praxe?

Dříve se tolik neřešila témata jako kyberšikana nebo vliv technologií. Teď je to naopak jedno z hlavních témat. Také se změnil přístup – dnes klademe větší důraz na zapojení dětí do rozhodování a na vytváření prostředí, kde se cítí bezpečně.

Jakou roli hraje v prevenci komunikace s rodiči?

Rodiče jsou klíčoví. Pokud nevidí prevenci jako důležitou, dítě nemá podporu doma a naše práce pak nemusí být tolik účinná. Proto se snažím rodiče pravidelně informovat, ať už formou setkání, nebo přes emaily, a vysvětluji, proč je prevence důležitá.

T: Jaké využíváte možnosti a prostředky k řešení rizikového chování u žáků?

Vychovatelka: Snažím se o kombinaci prevence a rychlé reakce na problémy. Důležité je také mluvit s dětmi individuálně, což ale často nejde, protože mám na starost velkou skupinu.

Vychovatelka č. 6: Žena středního věku, 15 let praxe (zkušená, negativní)

T: Jaký význam přisuzujete prevenci rizikového chování ve ŠD?

Vychovatelka: Prevence je samozřejmě důležitá, ale někdy mám pocit, že od nás očekávají zázraky. Děti jsou ve družině jen část dne, a pokud si už nesou špatné vzorce chování z domova, není v našich silách to plně napravit. Navíc se nám nedostává dostatečné podpory ze strany vedení ani rodičů, což celou věc komplikuje. Prevence je tak trochu boj s větrnými mlýny.

Jak byste zhodnotila podporu ze strany vedení školy?

Upřímně, vedení školy se většinou tváří, že družina je něco jako hlídací koutek. Když upozorňujeme na problémy, často se to odbude slovy, že „to k dětem patří“ nebo že máme prostě vydržet. Někdy mám pocit, že naše práce není dostatečně oceňována ani chápána.

T: Jak jsou podle vás efektivní metody a postupy prevence a jak s nimi pracujete?

Vychovatelka: Nejlépe fungují jasná pravidla a důslednost. Bohužel ale ne všechna pravidla děti respektují, protože doma často slyší něco úplně jiného. Snažím se také o týmové aktivity, které vedou k lepší spolupráci, ale občas to spíš vyvolá konflikty. Přiznám se, že někdy už nevím, co víc zkusit – pořád jen opakujeme ty samé věci, ale efekt není dlouhodobý. A školení? To většinou nepřináší nic nového.

T: Jaké bariéry vnímáte při realizaci prevence v ŠD?

Vychovatelka: Bariér je spousta. Největší problém je podle mě nedostatek času – na družinu je kladen obrovský tlak, abychom všechno zvládli, od dohledu po přípravu aktivit. Další bariérou je nezáměr některých rodičů. Někteří se tváří, že problém je vždycky někde jinde, a ne u jejich dítěte. A pak je tu také problém financí – nemáme prostředky na speciální pomůcky nebo zajímavé programy.

Vnímáte změny v chování dětí za posledních 15 let?

Ano, a bohužel ne k lepšímu. Děti jsou dnes mnohem impulzivnější, méně respektují autority a často tráví většinu času na mobilech. Připadá mi, že se ztrácí schopnost empatie a spolupráce. Dřív jsme takové problémy řešili jen výjimečně, dnes je to na denním pořádku.

Jak podle vás ovlivňuje rizikové chování dětí technologie a sociální sítě?

Velmi negativně. Děti si berou příklady z internetu, sledují nevhodné vzory, a pak to přenáší do reálného života. Často mezi nimi vznikají konflikty kvůli něčemu, co se stalo online. Máme s tím velké problémy, ale možnosti, jak to ovlivnit, jsou omezené.

T: S kým a na jaké bázi spolupracujete na realizaci preventivních aktivit?

Vychovatelka: Spolupráce je většinou jen na papíře. Oficiálně bychom měli spolupracovat s učiteli a metodiky prevence, ale v praxi to vypadá tak, že si všechno musíme vyřešit sami. Občas se zapojí výchovný poradce, ale jen když jde o opravdu vážný problém. A rodiče? Ti se do prevence většinou nechtějí zapojit, dokud není pozdě.

Co by podle vás mohlo situaci zlepšit?

Určitě by pomohla lepší spolupráce s rodiči a větší zapojení odborníků. Také by bylo potřeba, aby školní družiny měly více finančních prostředků na preventivní programy a vybavení. A hlavně bych uvítala, kdyby se prevence stala prioritou nejen na papíře, ale i v reálné praxi.

T: Jaké využíváte možnosti a prostředky k řešení rizikového chování u žáků?

Vychovatelka: Často nám nezbývá nic jiného než si s dětmi promluvit a pokusit se situaci uklidnit. Pokud se problém opakuje, zvu rodiče na pohovor, ale to ne vždy vede k řešení. Chybí nám prostředky na odborné programy nebo specialisty. Všechno se řeší za pochodu a improvizací.

Jak zvládáte svoji vlastní frustraci při práci?

Upřímně? Někdy je to velmi těžké. Po tolika letech v praxi cítím vyčerpání, když vidím, že některé problémy se opakují a narážíme stále na stejné překážky. Ale snažím se brát si z každé situace ponaučení a zaměřovat se na ty děti, které opravdu chtějí spolupracovat. To je asi to, co mě drží nad vodou.